

Lokal samhällsutveckling och entreprenörskap

– en studie av tillväxtarbetet i Bispgården

Wilhelm Skoglund

Nya förutsättningar för lokalt utvecklingsarbete

På många håll i Sverige pågår en kamp för att upprätthålla och skapa livskraftiga samhällen och regioner. Norra Sveriges inland är ett av de områden där ekonomisk överlevnad är högsta prioritet. Den svenska regionalpolitiken har också förändrats och skapat nya möjligheter för utsatta bygder. Som komplement till nationella insatser på regional nivå har EU:s strukturfonder introducerats och förändrat tillgången till finansiella medel. Utifrån regionala partnerskaps samverkan med länsstyrelser ska regional mobilisering ske genom så kallade regionala tillväxtavtal. Avtalen är tänkta att skapa planer och program anpassade för den specifika regionen. Sedan de regionala tillväxtavtalen introducerades av regeringen 1998 har man i samhället Bispgården i östra Jämtland arbetat med att skapa ett eget lokalt tillväxtavtal. Det lokala tillväxtavtalet initierades och drivs av samhällets företagareförening (Fors Företagareförening). En företagareförening som drivande kraft bakom ett samhälleligt utvecklingsprojekt var nytt på den politiska och ekonomiska arenan, vilket rönne regional såväl som nationell uppmärksamhet.

Målsättningen med det kontinuerligt pågående utvecklingsarbetet i Bispgården är att skapa en grund för en långsiktig ekonomisk utveckling och tillväxt, riktad både mot näringslivet och samhället i stort. Framgångarna för arbetet har skiftat och ett flertal ändringar har genomförts jämfört med de ursprungliga projektplanerna. Projektnamnet för avtalsarbetet är Tillväxtregion Bispgården och det har finansierats genom regionala, nationella och EU-medel.

Bland de drivande aktörerna i Tillväxtregion Bispgården samt dess samverkande partners och finansiärer har en utveckling av den entreprenöriella andan framhållits som central (Länsstyrelsen i Jämtlands län, 1999; Fors Företagareförening 2000, Regionalt tillväxtavtal för Jämtlands län 2000-2002, Näringsdepartementet 2001, EU kommissionen 2003). Även inom företagsekonomisk forskning med kopplingar till samhällsekonomisk utveckling har vikten av entreprenöriella miljöer som grund för ekonomisk tillväxt ofta påpekats (Aanesland & Mjelde 1997, Bygrave & Minniti 2000). Som grund för skapandet av sådana miljöer lyfts ofta samhällsentreprenörens roll fram. De kan bidra till bättre förutsättningar vid bildandet av nya företag och mer dynamiska samhällen. Sam-

hälls-entreprenören har ofta lokal bindning, ser samhällets utveckling som huvudmål och hjälper andra till företagande. Denne kan även inspirera medborgarna i ett lokalsamhälle till engagemang och samverkan, samt hjälpa till att bryta upp stelnade strukturer (Johannisson 1992, Selsky & Smith 1994, Brulin 2002). En samhälls-entreprenör är med andra ord en entreprenör som riktar sina ansträngningar bortom det egna företaget och istället har samhällsutveckling som huvudsaklig målbild. Därigenom bidrar han och är central för utvecklingen av entreprenöriella miljöer i lokalsamhällen.

Ovanstående resonemang visar på existensen av forskning som betonar entreprenörskapets roll för regional och samhällelig utveckling. Det finns dock ej mycket att tillgå som direkt berör den tillämpade ansatsen till samhällsutveckling i Bispgården. Anledningen är den nya ansats för att stödja samhällsutveckling som det lokala tillväxtavtalet innebär, där en företagarförening tar del av och driver samhällsutvecklingen. För att skapa förståelse för detta nya lokala perspektiv, används Habermas (1962, 1995) tankar kring livsvärld och system. Vid diskussioner om entreprenörskap och dess funktion används Schumpeters (1934) synsätt. Kopplingen till det lokala tillväxtavtalet görs sedan genom en sammanvävning av det lokala livsvärldsperspektivets innebörd av entreprenörskap och dess möte med det offentliga systemsyn.

Utifrån den beskrivna bakgrunden är syftet att belysa om och i så fall hur arbetssättet som det lokala tillväxtavtalet inledningsvis medförde, även stimulerade till samhälls-entreprenöriella aktiviteter och därmed även utvecklingen av en entreprenöriell miljö. Utifrån en historisk redogörelse som bakgrund görs detta genom reflexioner kring de problem som uppstod i de inledande faserna av utvecklingsarbetet med tillväxtavtalet.

Det empiriska materialet i artikeln härstammar från intervjuer, deltagande observation, studier av protokoll, lokalhistoriska texter och annan projektdokumentation. Intervjuerna har varit av öppen karaktär och lokaliserats till informanternas arbetsplats eller hem. Informanterna har alla haft koppling till det lokala tillväxtarbetet såsom varande antingen lokala aktörer eller representanter för inblandade myndigheter. Deltagande observationer har kontinuerligt ägt rum i Bispgården under en period av cirka två år. Observationer har gjorts vid diverse projektgruppsmöten, företagsbesök och seminarier. Genom detta tillvägagångssätt kan studien karaktäriseras som etnografiskt processorienterad. Lärandet från en etnografisk studie av ett mindre samhälle som Bispgården kan också överföras till andra samhällen och kontexter, dock inte som traditionella generaliseringar, utan genom vad Geertz kallar ”small facts speak to large issues” (Geertz 1973). En etnografisk studie i hans mening ska alltså möjliggöra abstrakt teoretisering som kan bidra till förståelse kring sociala fenomen även i andra kulturella sammanhang. Metodriktningen innebär därmed ett försök att lyfta de empiriska iakttagelserna av det lokala tillväxtavtalets inledande fas till en teoretisk nivå. Därav följer att de historiska och empiriska redogörelserna här presenteras före

de teoretiska kopplingarna. Därefter följer en diskussion kring de teoretiska aspekterna och slutligen en ansats till att lyfta diskussionen till en form av syntes för studien.

Från skogsbruk och vattenkraft till EU-projekt

I början av 1950-talet upplevde skogsindustrin lönsamma tider i efterkrigstidens uppbyggnadsperiod. Skogsbolagen i Sverige hade en gynnsam utveckling och flertalet hade Bispgården som regionalt förvaltningscentrum. Därigenom drogs mycket folk dit och samhället blev ett nav för utvecklingen av regionens skogsbruk (Hedman 1985, Nilsson 2001).

Samtidigt så hade man i regionen också förmånen av Indalsälvens breda vattenfåra och forsar. Därigenom så tilldrog sig regionen dammbyggnadsintresse och ett flertal kraftverk uppfördes i Bispgårdens närhet, bland andra Stadsforsen, Svarthålsforsen och Hölleforsen.

Under denna ljusa period, som pågick långt in på 1960-talet, hade även en samhällelig infrastruktur med bland annat kommunal förvaltning, polis och landsfiskal förlagts i samhället. Bispgården var då ett centrum i bygden av samma slagkraft som nutida centralorten Hammarstrand (ibid). Tiderna förändrades dock och den framgångsrika tiden avmattades. Mekaniseringen ökade då storskogsbruket kom och härigenom försvann underlaget för många av de lokala skogsindustrierna. I Bispgården lyckades man inte följa de nya trenderna, istället avtog den dynamiska utvecklingen. Här syftas alltså huvudsakligen till utvecklingen på skogssidan, där drivkrafterna och eldsjälarna försvann till andra verksamheter och lokaliteter (Strömberg 1939, Hedman 1985, Nilsson 2001).

De flesta av skogsförvaltningsbolagen flyttade sina kontor till andra orter och ruschen kring dammbyggnationerna avtog sedan dammarna färdigställdes. Ett driftskontor för älvarna i den närliggande regionen finns dock kvar som en av de största arbetsgivarna i Bispgården.

Kvar i övrigt fanns i princip bara några av de största verkstadsindustrierna som byggts upp under tidigare år. Under den här perioden byggdes därmed den industriella strukturen upp som fortfarande dominerar Bispgården genom idag befintliga företag (Nilsson 2001, Hedman 1985).

Minskad industriell verksamhet fick flyttlassen att gå och därmed så försvann även den största delen av social service och infrastruktur, exempelvis tågstation, kommunal förvaltning, hälsovård och polismyndighet. Dessa servicefunktioner omlokaliserades huvudsakligen till grannorten och nutida kommuncentrat Hammarstrand.¹

Historieförloppet i Bispgården är inte nödvändigtvis unikt i sitt slag, då många liknande samhällen upplevde samma typ av problematik. Bispgården var dock ett

---

¹ Bispgården och Hammarstrand ingår i Ragunda kommun i östra Jämtland.

av de samhällen som drabbades hårdast av de beskrivna industriella omvälvningarna. Under 1980-talet och in på 90-talet gjordes ett flertal försök att mobilisera invånarna i samhället genom stormöten och försök att utveckla samarbetet mellan industri, samhälle och kommunal administration. Även om flera av de industriella företagen de följande åren gick bra så tog den övriga samhällsutvecklingen inte fart på det sätt man hoppats (Jönsson 2001, Nilsson 2001). Befolkningens storlek är viktig på många sätt, bland annat som arbetskraft till de lokala arbetsplatserna. Efter att ha sjunkit successivt så var befolkningen i Bispgården 1998 enligt SCB nere i 1 627 personer (Fors Företagareförening 2002). Under de mer gynnsamma åren så pendlade befolkningen runt 3 000 invånare (SCB 1960, 1965). Detta innebar att den samhälleliga servicen och infrastrukturen fortsatte att urholkas vilket åter ledde fram till diskussioner kring samhällets överlevnad (Nilsson 2001, Näsström 2001).

1997 sammankallade representanter för Fors Företagareförening åter till stormöte, den här gången med representanter bland annat från Ragunda kommun. I mötet påtalades vikten av en utökad samhällsservice, infrastruktur och ökad tillgång på arbetskraft i Bispgården. Härefter tog ”Bispgården på frammarsch” fart. Detta var ett arbete som syftade till att ta fram åtgärdsförslag för att stärka Bispgården. Detta skulle ske genom att öka inflyttningen, skapa ett attraktivt samhälle och säkerställa en utveckling av ortens industrier. Delaktiga i arbetet var i huvudsak näringsidkare och eldsjälur i samhället som strävade efter att skapa de rätta förutsättningarna för Bispgårdens överlevnad (Frohm 1999, 2001).

Efter samarbete med regionala intressenter som SAF, landshövdingen och den så kallade ”Områdespakten för sysselsättning” utmynnade arbetet i ett lokalt tillväxtavtal för Bispgården i september 1999 (Fors Företagareförening 1999). Det lokala tillväxtavtalet och arbetet med ”Bispgården på frammarsch” kom att kallas Tillväxtregion Bispgården och låg till grund för en EU Mål 1² ansökan för åren 2001-2003. Tanken var dock att arbeta tillsammans med intressenterna och de tilltänkta finansiärerna under ett ännu längre tidsperspektiv. Ansökan innehöll 14 delprojekt³ som strävade efter att uppfylla ovanstående målsättningar. Utöver den tilltänkta EU-finansieringen ingick även Ragunda kommun, Länsstyrelsen/Nutek, LAN, med flera som medfinansiärer i projektet (Fors Företagareförening 2000).

Det uppstod dock problem i de inledande faserna av Bispgårdens lokala tillväxtavtal som till stor del hade sin grund i ansökningsprocessen för finansiering.

---

² Finansiella medel från EU Mål 1 syftar till att öka ekonomisk tillväxt i de mest eftersatta regionerna i EU. De områden som omfattas av Mål 1 är regioner vars BNP/capita är lägre än 75 procent av EU:s genomsnitt (EU-upplysningen, 2002).

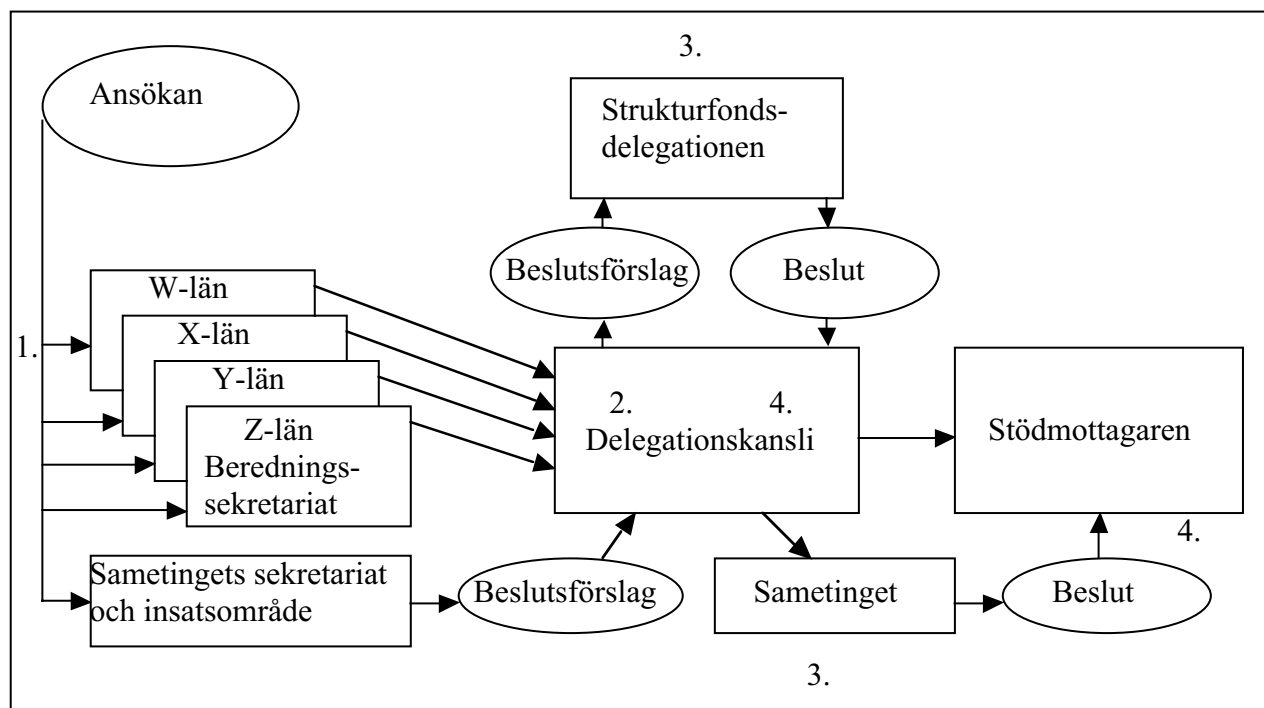
³ Delprojekt: Boendemiljö, Tjänsteetablering, Affärscentrum, Arbetsutveckling, Kommunal service, Samhällsekonomisk analys, Landstingsservice, Studielån, Kulturpaviljongen, Ungdomar och fritid, Mitthögskolan, Obruten utbildningskedja, Väg 87, Utveckling och export.

Härefter följer därför en redogörelse för den och de implikationer den fick för arbetets fortskridande.

Ansökningsprocessen

Bilden nedan visar vilken väg genom organisationen en projektansökan som beslutas av EU:s Strukturfondsdelegationen går innan den blir till ett beslut. Genom dessa ansökningsprocedurer, samt genom de direktiv som existerar för att ett projekt ska godkännas för finansiering genom Länsstyrelse- och EU-medel, så skalades de ursprungliga planerna i Bispgården av. Beslutet drog också ut på tiden. Detta skapade frustration hos de lokala aktörerna i Bispgården, som var benägna att så fort som möjligt inleda sitt arbete utifrån de ursprungliga planerna.

Figur 1. Flödet från ansökan om mål 1-medel till beslut.

(Programkomplement, Mål 1 Södra Skogslänsregionen 2000-2006, 2000)

Inledningsvis (1) lämnas ansökan in till länsstyrelsen i det län där verksamheten avses bedrivas. Beredningssekretariatet gör utredningar, begär in kompletteringar, värderar ansökan utifrån urvalskriterier, bedömer projektets kvalitet och överensstämelsen med regelverk, gör avstämning avseende medfinansiering samt skriver ett beslutsförslag. Vid regelbundna möten (2) mellan beredningssekretariatet och huvudsekretariatets delegationskansli går beslutsförslagen igenom, förslagen från de olika handläggarna bedöms och prioriteras i förhållande till varandra. Projektets överensstämmelse med gemenskapsregler och den specifika Mål 1 regionens dokument för mål- och riktlinjer (SPD) kon-

trolleras. Beslutsförslagen föredras (3) i strukturfonds-delegationen, som beslutar om projektstöd (ibid).

I september år 2000 lämnade styrelsen för Fors Företagareförening in en ansökan rörande projektet Tillväxtregion Bispgården till Länsstyrelsen och Mål 1 sekretariatet i Jämtlands län. Ansökan var bearbetad i samarbete med bland andra Länsstyrelsen och innehöll kärnan av de ovanstående delprojekten (Styrelseprotokoll, Tillväxtregion Bispgården 2000-09-12). Finansieringsplanen för storprojektet bestod av EU-medel (54 procent), länsstyrelsens nationella medel (18 procent), medel från Ragunda kommun (18 procent) och privata medel (10 procent) (Tillväxtregion Bispgården, Mål 1 ansökan 2000).

Från Länsstyrelsens och EU-sekretariatets sida behandlades därefter ansökan enligt ovanstående process. I slutänden lägger alltså Länsstyrelsen (nationella medel) respektive EU-sekretariatet (EU-medel) i tur och ordning fram ett förslag till beslut om godkännande/icke godkännande av och finansiering av EU-projekt. I fallet Tillväxtregion Bispgården gjordes en total prioriteringslista jämfört med och relaterat till Jämtlands regionala tillväxtavtal. Vid denna bedömning måste Länsstyrelsen väga olika projekt i olika länsdelar och avgöra vilka som har bäst förutsättningar och bäst förhåller sig till det regionala tillväxtavtalet. En aspekt kan också vara att inte en del av länet får oproportionerligt större del av de nationella medlen än andra. Efter denna bedömning drogs slutsatsen att alla delar i storprojektet inte passade in i finansieringsbilden enligt Mål 1 programmets förutsättningar. Storprojektet delades då upp i ett antal delprojekt efter en rekommendation från Mål 1 sekretariatet (Länsstyrelsen i Jämtlands län 2001).

Det första delprojektet som gick igenom, det vill säga som på rekommendation av Mål 1 sekretariatet godkändes för finansiering genom Mål 1 medel av strukturfondsdelegationen var "Samhällsekonomisk analys" (ibid). I storprojektsansökan från Tillväxtregion Bispgården står att detta projekt skall starta samtidigt som övriga och utvärdera processen i dessa övriga delprojekt löpande (Tillväxtregion Bispgården, Mål 1 ansökan, 2000). Anledningen till att detta projekt godkändes först var att man inte lyckats synkronisera Mål 1 och övrig finansiering i övriga delprojekt. Orsaken till detta var bland annat de regler som ska följas, exempelvis de som står föreskrivna i den specifika Mål 1 regionens regelverk (SPD). Samtidigt så trodde man dock att godkännandet av resterande projekt skulle bli en formalitet. Beslut angående godkännande av finansiering från länsstyrelsens sida och därmed rekommendation för finansiering av de övriga delprojekten från strukturfondsdelegationens sida rekommenderades att framskjutas i tiden av en beslutsgrupp inom Mål 1 sekretariatet. Framtiden i detta fall var mars samma år, då strukturfondsdelegationens nästa beslutssammanträde skulle äga rum. Under denna tid skulle samma beslutsgrupp inom Länsstyrelsen se vad som var möjligt att få godkänt rent finansiellt. Därefter skulle beslut tas om finansiering och vidare rekommendation för finansiering av strukturfondsdelegationen (Länsstyrelsen i Jämtlands län 2001). Under perioden fram till mars så

kom Länsstyrelsen och Tillväxtregion Bispgården överens om att skära i projektets aktiviteter och på så sätt dra ner dess totala omslutning. EU-sekretariatet ansåg inte att projekt- och finansieringsstrukturen skulle passa in i de ramar som föreskrivs enligt direktiven från EU och de bearbetade dokumenten från länsstyrelsen (SPD och Programkompletteringar). På detta sätt skulle man skapa större förutsättningar för att få igenom projektet vid nästa strukturfondsmöte i juni 2001. Vid beslutsmötet i mars 2001 godkändes enbart delprojektet Tjänstetablering (Länsstyrelsen i Jämtlands län, 2001).

Efter diverse omformuleringar och omstruktureringar tog Mål 1 sekretariatet i juni även beslut om finansiering av delprojekten Boendemiljö, Affärscentrum, Ungdomar och fritid och Kulturpaviljongen. Då ärendet dragit ut på tiden så stod i beslutet från länsstyrelsen även att ett förskott på 40 procent av Länsstyrelsens nationellt beviljade medel skulle ges (Länsstyrelsen i Jämtlands län, Beslut 2001-06-14).

För de ideellt arbetande aktörerna i Bispgården så innebar ommöbleringen, avskalningen och tidsförskjutningen av projektet ändå ett bakslag efter allt arbete som lagts ner. Målsättningen hade varit att dra igång Tillväxtregion Bispgården i början av år 2001, vilket nu drog ut på tiden. Under den aktuella perioden skulle det skapas nya finansieringsvägar, dessutom skulle delprojektet struktureras om, vilket krävde ytterligare resurser av ideellt arbete. Längre väntetid innebar också en återverkan på näringslivsklimatet liksom försenade planerade insatser som exempelvis planerna på att finansiera en kommunal näringslivssekreterare på plats i Bispgården (Mötesprotokoll, Samhällsekonomisk analys 2001-05-30).

Representanter för de ifrågavarande myndigheter beklagade också förseeningarna, ommöbleringarna och neddragningarna som förekommit. Förklaringen förelåg, som här tidigare formulerats, i att alla delar av tillväxtavtalet inte är stödberättigade enligt EU-direktiven, de lokala tolkningarna av dessa och regionala målsättningar. Initiativtagarna bör därmed alltså anpassa sina tilltänkta projekt enligt dessa direktiv (Mötesprotokoll, Samhällsekonomisk analys 2001-05-30).

Sammantaget är det genom ansökningsprocessen möjligt att identifiera olika utgångspunkter för de lokala aktörerna respektive representanterna för Länsstyrelsen och framförallt EU-sekretariatet. För de lokala aktörerna är insatser specifikt anpassade till Bispgården de mest angelägna, bortom jämförelser med andra samhällen och projektmallar. Varje anpassning eller kompromiss gentemot ett för dem mer abstrakt perspektiv innebär att projektets lokala identitet och engagemang urholkas. De ifrågavarande myndigheterna agerar å sin sida bortom det lokala perspektivet. Förändringar och förbättringar i samhällsstrukturen och agerandet i sin helhet har istället sitt ursprung i regionala, nationella och övernationella långsiktiga program och planer. De olika utgångspunkterna får också konsekvenser för innebörden och uttrycken för de ömsesidiga intentionerna att satsa på entreprenörskap.

Entreprenörskap och lokal förankring

För att lyfta förståelsen för det lokala utvecklingsarbetet och den inledande fasen som beskrivs ovan till ett entreprenöriellt perspektiv måste innebörden av entreprenörskap närmare diskuteras.

Inom vetenskapen finns ingen entydig innebörd av entreprenörskap. Fenomenet studeras sen länge av ett flertal vetenskaper och utifrån olika epistemologiska utgångspunkter. I modernare tid så är nationalekonomen Schumpeter (1934) fortfarande en av de mest inflytelserika teoretikerna. För honom var innovationsverksamhet entreprenörens huvudverksamhet, det vill säga att introducera nya produkter, processer och organisationsformer. Schumpeter såg entreprenören som den som genom sitt nyskapande driver bort det redan etablerade (kreativ förstörelse) och därigenom skapar ojämvt på marknaden. Han utvecklade även begreppet entreprenör som har en vidare betydelse än det som avser den enskilde individens karaktärsdrag och funktion och menade att varje social miljö eller kontext har sitt eget sätt att fylla entreprenörsfunktionen. Som exempel diskuterade han bland annat hur det amerikanska jordbruksdepartementet uppträdde som entreprenör då man utarbetade nya metoder, spred kunskap om dessa och därigenom successivt revolutionerade det amerikanska jordbruket. Även samarbete kan således vara en form av entreprenörskap. Han uteslöt administrativa sysslor från ämnesområdet. Därmed föll många företagsledare och managers utanför hans ram. Kvar finns fem huvudtyper: 1) en ny vara införs; 2) en ny produktionsmetod lanseras; 3) en ny marknad öppnas; 4) en ny råvarukälla erövrar; 5) en bransch organiseras på ett nytt sätt. Ekonomisk utveckling sker genom handlingar inom dessa områden. Men för att kunna karaktäriseras som entreprenöriella måste handlingarna också nyttjas i ett marknadssammanhang (Schumpeter 1934, Bjerke 1989). Johannisson och Madsén (1997) menar dock att entreprenörskap nödvändigtvis inte behöver ha en marknadskoppling, utan den kan exempelvis också innefatta politik, bidrag inom vetenskapen eller samhällsutvecklingsprocesser.

Entreprenörskap är således att företa sig något nyskapande. Kärnan ligger i förverkligandet av en ny idé, det vill säga omvandlandet av tankar och idéer till handling. Mer specifikt menar jag att den potentielle entreprenören är en person som anser att något är fel (något specifikt eller tillvaron i allmänhet), det går att ändra på det förhållandet (verkligheten är föränderlig) och entreprenören själv har möjligheten att ändra på förhållandet. En annan förutsättning för att handlingen ska kallas för entreprenöriell är också att den har ny användarnytta för den sociala omgivningen. Annars skulle varje nyskapande handling av och för den enskilde individen kunna karaktäriseras som entreprenöriell; en entreprenöriell miljö är därmed en miljö som inbjuder till förändring och olikhet. En miljö som i minsta möjliga mån sätter ramar för vad som är möjligt att genomföra. Ansatsen är influerad av Bjerke (2001) och dess helhet ser jag som närliggande Schum-

peters perspektiv. Den innovativa aspekten är i fokus och genom att ändra förhållanden i "verkligheten" bidrar entreprenören till att skapa ojämvt. Entreprenörer som agerar på detta sätt genom att driva och skapa nytt genom samhällsutvecklingsprocesser kallas ofta för samhällsentreprenörer. De är entreprenörer som ser lokalsamhällets utveckling som sitt personliga mål, som försöker bygga upp övriga samhällsmedlemmars kompetens och självförtroende, inspirerar andra till nyföretagande och bygger lokala nätverksarenor. De är sammanfattningsvis individer som genomför idéer som förändrar och förbättrar samhället (Johannisson 1992).

En tolkning av ansökningsprocessen som beskrivits är att de inblandade parterna sökt ett bra samarbete, men stött på hinder längs vägen. Hindren har sin grund i de inblandade aktörernas skilda synsätt kring hur ett projekt ska utformas och finansieras. Utifrån de lokala aktörerna har det svåraste hindret varit EU-direktiven som stipulerar hårda krav för hur ett projekt ska utformas och finansieras inom varje åtgärd, samt de strikta tolkningar som gjorts av EU-direktiven. Från deras perspektiv kan direktiven och dess tolkningar uppfattas som kontraproduktivt när det gäller en av de mest betonade regionalpolitiska målsättningarna, att skapa entreprenöriella miljöer. Samtidigt så har EU-direktiven och dess tolkningar sitt ursprung i ett större helhetsperspektiv där hänsyn måste tas till många regioner, samhällen och näringsgrenar. Från detta perspektiv kan hindren betraktas som härstammande från lokal ovilja att ta hänsyn till centrala överenskommelser och synsätt kring hur entreprenöriella miljöer samt ekonomisk tillväxt skapas.

Tidigare diskuterades meningen av vad en entreprenöriell handling är, samt relevansen av dessa handlingar för lokal utveckling. Min slutsats blev att den entreprenöriella potentialen kan frigöras genom en miljö som inspirerar till handling och nyskapande, exempelvis i ett lokalsamhälle som präglas av en tro på att saker och ting är möjliga att förändra och förbättra. Enskilda medborgare känner att de kan bidra till skapandet av en bättre verklighet och livsmiljö och där man inte tvekar att ta det genomförande steget. Essensen av vad jag vill kalla för en samhällsentreprenöriell miljö som stimulerar till dessa aktiviteter är en aspekt av det mer övergripande begreppet entreprenöriell miljö. I den här artikeln används fortsättningsvis begreppen parallellt beroende på om det är grundsynen på entreprenörskap eller det mer specifika samhällsentreprenörskapet som diskuteras.

Samsynen kring vikten av en entreprenöriell miljö syns stor bland de inblandade aktörerna och myndigheterna i arbetet med det lokala tillväxtavtalet. Jag tycker mig dock genom ansökningsprocessens förfarande kunna spåra att det föreligger olika perspektiv på innebörden av denna miljö hos desamma.

De lokalt drivande aktörerna är benägna att förankra sitt nyskapande i den lokala kulturen. De ser också utvecklingen utifrån ett lokalt perspektiv, där alla bitar och delprojekt hänger ihop på ett eller flera sätt. De vill även agera snabbt,

då utdragna processer riskerar att reducera entusiasmen. I sitt arbete ser de lokalt inblandade aktörerna myndigheter som serviceinrättningar som ska hjälpa fram till lokal utveckling.

Uttrycken för entreprenörskapets innebörder blir för de ifrågavarande myndigheterna ofrånkomligen inbäddade i de allmänna direktiven och programmen som härstammar från Mål 1 programmet och de tolkningar som gjorts därav. Den entreprenöriella innebörden blir därmed mer allmän kring vad som bör utvecklas och nyskapas. Lokala projekt och åtgärder ska rymmas inom ofta centralt bestämda områden. För att medel ska kunna ges till de lokala initiativen krävs alltså att dessa anpassas till dessa områden. Entreprenören blir därmed en person som kan nyskapa inom vissa givna ramar.

För det vidare samarbetet mellan lokala aktörer och ifrågavarande myndigheter vore en mer samstämd syn kring begreppen entreprenörskap och entreprenöriella miljöer mellan inblandade parter gynnsamt för framtida utveckling. Genom en sådan samsyn skulle det lokala tillväxtavtalet även kunna inkludera en potential för skapandet av en miljö som stimulerar till samhällsentreprenöriella aktiviteter. En möjlig väg att gå för att öka förståelsen mellan de inblandade aktörerna och närma sig en samsyn är genom att reflektera kring begreppen system och livsvärld.

Livsvärld och system

Ett alternativt sätt att tolka de problem som beskrivits ovan är att applicera den tyske samhällsfilosofen Jürgen Habermas (1995) tankar kring livsvärld och system. För en rättvis bild av Habermas tänkande är det av vikt att redogöra för hans teoriers ursprung. Ursprunget brukar ofta hänföras till den kritisk teoretiska skolan med Adorno och Horkheimer (Alvesson 1983) som kända företrädare. Denna riktning menade att det västerländska förnuftet bidragit till det moderna samhällets förtingligande och förstelnande. Detta förnuft, som Habermas kallar det instrumentella förnuftet eller den instrumentella rationaliteten, ledde enligt den kritiska skolan också till ett behärskande av människor varvid behärskandet av den yttre naturen har lett till ett förtryck av människans inre natur. Det instrumentella förnuftet kan liknas vid samhällsstrukturer som byggts upp till objektiva verkligheter (system) bortom människans egen livsvärld.⁴ Det paradoxala är att det är människan själv som byggt upp systemet ur sin egen livsvärld. Enligt den kritiska teorin och Habermas så har vi alltså själva skapat ett samhälle där våra egenhändigt byggda system riskerar att kolonisera våra livsvärldar. I detta samhälle finns alltså kunskap och normer som vi ser som okränkbara. Med denna

---

⁴ Något förenklat så är livsvärlden den värld där vi genom vår kulturella bakgrund och tradition (sociala relationer, arbete, familj och vänner) konstituerar våra förståelseprocesser. Systemet består av en oöverskådlig sammanflätning av samhället genom den ekonomiska marknaden, statliga myndigheter, vetenskap och teknik (Habermas, 1995).

kunskap har vi sedan skapat strukturer som vi ofta utan eftertanke tar för givna (Alvesson 1983, Alvesson & Deetz 2000). Vårt sociala beteende riskerar då att styras av aspekter som ligger bortom vårt egna medvetande. Vi inskränker då vår egen frihet och det unika inom den specifika individen och kulturen till en allmän rationalitet. Vi placerar oss själva i vår egenhändigt byggda bur.

Utifrån den kritiska teorin så vidareutvecklade Habermas alternativa idéer kring samhällets förbättrande. I hans utveckling av den kritiska teorin som kan benämnas den kommunikativa handlingsteorin så talar han om en instrumentell aktion som berör teknisk kontroll och problemlösning, samt om en kommunikativ aktion som syftar till förståelse utifrån livsvärldsperspektivet. Han menar att först när dessa två element kompletterar varandra så kan man uppnå ett rationellt samhälle. Ett samhälle där den instrumentella aktionens tillämpning samverkar och medvetandegörs genom den kommunikativa (Alvesson 1983, Habermas 1995). Innebörden torde således vara att livsvärlden skall utöva en slags kontroll över systemet och inte vice versa.

Det finns dock alltid risk för så kallade störningar i kommunikationen mellan den instrumentella och kommunikativa världen. Dessa störningar kan exempelvis härröra från språkliga förbistringar eller otillräcklig förståelse för andra livsvärldar. Habermas föreslår en fördjupad kommunikation för att frigöra det kommunikativa förnuftets potential och eliminera störningar. Kommunikationens mål är utökad förståelse mellan de inblandade aktörerna vilket i sin tur ger förutsättningar för en gemensam värdegrund i språk och handlingar. Dessa aspekter lägger grunden för förståelse för det starkare argumentets giltighet, bortom för givet tagna medvetandestrukturer (Habermas 1995). I en politisk debatt eller liknande förhandlingsprocesser skulle de kommunikativa processerna kunna äga rum på initiativ av och under förhållanden förutbestämda av de direkt berörda aktörerna och därmed vara ett forum där det kommunikativa förnuftet kan utvecklas. Forumet kan ses som en instans mellan stat/myndighet och den enskilde medborgaren. Detta skulle kunna skapa bättre förståelse och en gemensam värdegrund då förutsättningarna för beslutet som tas i systemvärlden först förankrats i livsvärlden genom dess påverkan och influens. En dylik kommunikation skulle också kunna bidra till en ömsesidig lärande process och koppla den demokratiska aspekten av beslutsfattandet närmare det lokala perspektivet och livsvärlden (Habermas 1962).

Avslutande diskussion och syntes

I Bispgårdens tillväxtarbete har strävan varit god kommunikation emellan de inblandade parterna, däribland de drivande aktörerna i Bispgården och representanterna för Länsstyrelsen och EU-sekretariatet i Jämtlands län. Som grund för samarbetet har en decentraliseringstanke förelegat och man har dessutom som gemensam utgångspunkt haft utvecklandet av en entreprenöriell miljö. Denna

miljö har man emellertid velat skapa utifrån olika utgångspunkter. De lokala aktörerna har agerat från sitt lokala perspektiv, där utvecklingen av Bispgården är högsta prioritet. De ifrågavarande myndigheterna, här främst i form av regionala EU-representanter, har dock agerat utifrån ett samhälleligt och europeiskt helhetsperspektiv. Detta perspektiv har visat sig vara ett strikt förhållningssätt gentemot centralt utverkade regler, direktiv och tolkningar därav. Dessa skilda utgångspunkter har inneburit att det som Habermas (1962, 1995) kallar för störningar i kommunikationen varit förekommande.

Utifrån de lokala aktörernas perspektiv så har störningarna kommit från ett extensivt regelverk, diverse direktiv från olika myndigheter och instanser och tolkningar därav. Några exempel är nedbrytandet av helheten i det första storprojektet, godkännande av utvärderingsprojekt innan övriga projekt och utdragna handläggningstider på grund av extensiva regelverk. Det är alltså frågan om en typ av kommunikation som ligger bortom människans livsvärld. Det är från den lokala synen således det instrumentella förnuftet, eller systemet, som bidrar till störningar. Följden riskerar utifrån detta perspektiv också att bli geografisk likriktning istället för differentiering med lokal kulturell förankring. Från EU-representanternas systemperspektiv syns störningarna som härstammande från de lokala representanternas svårigheter att anpassa sitt agerande till centralt beslutade överenskommelser. Detta har inneburit problem i hanteringen av projektansökan och försöken att sanktionera och finansiera projektet. Dessa störningar har alltså förekommit trots de ömsesidiga intentionerna att ha givande kommunikativa kanaler och dimper ner som ständiga hinder för den entreprenöriella utvecklingen.

För att förhindra dessa störningar och frigöra det kommunikativa handlandets potential så är en möjlighet att även konkret decentralisera inflytandet kring de kommunikativa processerna. Härigenom skulle man förflytta mer av influenserna föregående beslut till de lokala aktörerna, vilket dock enligt Habermas inte innebär att det instrumentella förnuftet skall förkastas. Det han menar är snarare att de båda förnuften skall existera parallellt, för att till exempel undvika anarkistiska tendenser. En kreativ spänning mellan de båda förnuften skulle snarare kunna fungera som en innovativ källa. I kommunikationen mellan i detta fall de lokala aktörerna i Bispgården och ifrågavarande myndigheter skulle alltså möjligheten att aktivt påverka kontrollen av utvecklingen förläggas mer lokalt. Denna kontroll skall alltså löpa parallellt med kommunikation där det starkare argumentets kraft utgör grunden för de beslut som tas och den riktning som förs fram. Ett argument som därmed är bättre förankrat hos de inblandade aktörerna än andra alternativ.

För att skapa förutsättningar för en sån situation så är det min syn att ett än djupare samarbete mellan ifrågavarande myndigheter och (Bispgårdens) lokala aktörer är nödvändigt. En situation där de som behandlar ansökningar och de som tar besluten kring ansökningarna har möjlighet att lära känna de miljöer där

projekt har sitt ursprung och planeras att genomföras. Därigenom skulle den lokala utvecklingen kunna förankras i ett livsvärldsperspektiv istället för ett perspektiv där samhällsstrukturer tas som för givet tagna system.

Om mina tidigare tolkningar av entreprenörskapets och det samhälleliga entreprenörskapets förutsättningar är rimliga så torde ovanstående diskussion vara relevant för tillväxtarbetet i Bispgården. Om den lokala aktörens engagemang ses som sprunget ur hans livsvärld så blir ju inspirationen till nyskapande större om hon själv har kraften och förutsättningarna att förändra sin egen tillvaro. Det glapp som tidigare diskuterats mellan individens livsvärld och beslutandets systemvärld skulle kunna då kunna fyllas med meningsfull kommunikation.

Slutsatsen blir därmed att för att uppfylla den i stort sett allmänna målsättningen att skapa en entreprenöriell miljö så bör man skapa förutsättningarna för utvecklingen av en sådan. Dessa förutsättningar har sin grund i övertygelsen att man har möjligheten att förändra sin egen situation och därmed livsmiljö. Det är först när denna övertygelse föreligger som utrymme skapas för samhällsentreprenöriella aktiviteter. För att dessa förutsättningar skall finnas så måste även den lokale aktören, som oftast också är den som känner sin egen livsmiljö bäst, känna och veta att det också är möjligt att genomföra de förändringar man tror är mest lämpliga.

Då den här rapporten är mer av en reflexion kring ett skeende, så ämnar jag inte här lämna några konkreta modeller eller slutgiltiga lösningar på ovanstående resonemang. Syntesen av tankarna som framförts i den här artikeln är emellertid att tillväxtavtalets potential att bidra till entreprenöriella miljöer inte ligger i verktygen eller modellerna, utan snarare i en fördjupad kommunikation bortom sådana strukturer.

Referenser

- Alvesson M (1983) *Organisationsteori och teknokratiskt medvetande*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Alvesson M & Deetz S (2000) *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Aanesland N & Mjelde H (1997) *Från politik till entreprenörskap*. Oslo: Landbruksforlaget.
- Bjerke B (1989) *Att skapa nya affärer*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjerke B (2001) Seminarium vid Stockholms Universitet 07-12-01
- Brulin G (2002) *Faktor X. Arbete och kapital i en lokal värld*. Stockholm: Atlas.
- Bygrave & Minniti (2000) "The social dynamics of entrepreneurship" *Entrepreneurship theory and practice*. Baylor University
- EU-upplysningen (2002) *Din guide till EU. Fonder och program*. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Fors Företagarförening (1999) "Styrelseprotokoll".
- Fors Företagarförening (2000) "Styrelseprotokoll".

- Fors Företagarförening (2001) www.forsforetagarforening.com
- Frohm G (1999) *Bispgården på frammarsch. Metodbeskrivning*. Östersund: Interverbum.
- Geertz C (1973) *The interpretation of cultures*. New York: Basic books.
- Habermas J (1962) *Borgerlig offentlighet*. Lund: Arkiv förlag.
- Habermas J (1995) *Kommunikativt handlande*. Göteborg: Daidalos.
- Hedman M (1985) *Fors gränssocken i Ragunda kommun Jämtlands län*. Hammarstrand.
- Johannisson B (1992) *Skola för samhällsentreprenörer – rapport från en utbildning av lokala projektledare*. Växjö. Centrum för småföretagsforskning.
- Johannisson B & Madsén T (1997) *I entreprenörskapets tecken. En studie av skolning i förnyelse*. Stockholm: Närings- och handelsdepartementet. Ds 1997:3.
- Länsstyrelsen i Jämtlands län (1999) *Regionalt tillväxtavtal för Jämtlands län 2000-2002*. Östersund.
- Länsstyrelsen i Jämtlands län (2001) "Beslut 2001-06-14".
- Näringsdepartementet, Ds 2001:15: *Rapport om tillväxtavtalen – första året*. Stockholm: Regeringskansliet
- Programkomplement (2000) "Mål 1 Södra Skogslänsregionen 2000-2006".
- Samhällsekonomisk analys. "Mötesprotokoll." Tillväxtregion Bispgården. 2001-05-30
- Samlat Programdokument Mål 1 (2000) "Södra Skogslänsregionen 2000-2006".
- Schumpeter J (1934) *The theory of economic development*. Utdrag ur Swedberg R (1994) Schumpeter – om skapande förstörelse och entreprenörskap. Stockholm: Ratio.
- Selsky J & Smith A (1994) "Community entrepreneurship: a framework for social change leadership" *Leadership Quarterly*. JAI Press.
- Statistiska centralbyrån (1960; 1965) "Folkräkningen".
- Strömberg JW (1939) *Industri och hantverk i Jämtlands län*. Östersund: A-B Jämtlands-postens tryckeri.
- Tillväxtregion Bispgården (2000) "Mål 1 ansökan".
- Tillväxtregion Bispgården (2001) "Styrelseprotokoll". 2001-04-03.
- Tillväxtregion Bispgården (2002) "Styrelseprotokoll". 2001-04-03.

Intervjuer

- Douhane P (2002).
- Frohm G (2001).
- Handläggare och enhetsansvariga på Länsstyrelsen i Jämtlands län (2001).
- Jönsson A (2001).
- Nilsson K (2001).
- Näsström I (2001).
- Sjöblom J (2002).